Festa Natalitia

GUILIELMI

REGIS AUGUSTISSIMI

a. d. V. Cal. Oct.

in

Gymnasio Heilbronnensium Carolino oratione solemni celebranda

indicit

Dr. Car. Fr. Schnitzer, Prof.

Inest Quaestionum Ciceronianarum Particula secunda.

Heilbronnae,

Typis Maximil. Mueller.

MDCCCXXXVII.

1837

Quaestionum Ciceronianarum Particula secunda.

Cum prima hujus generis quæstione, quam edidi anno proximo 1), id quidem ab Orellii 2) et Ahrensii 3) dubitationibus defensum atque vindicatum esse videatur, ut habitam a Cicerone consule orationem Nonis Decembribus jure nostro sumamus: jam ut in incepto perstemus, num ea quæ exstat, quam vocant, Catilinaria quarta ista sit Ciceronis oratio, quærendum est.

Primum igitur videamus, quid sit, quod suspiciones virorum doctorum moverit; deinde, quam fidem ipsa huic orationi antiquitas habuerit. Genus autem argumentorum, quibus spuriam hanc, quam dixi, orationem esse Ahrensius convicit, triplex est; nam quæ de amplificationibus et repetitionibus et sententiarum languore celeriter notavit, ea singulorum magis in arbitratu po-

---

1) Einladung zur feierlichen Eröffnung der neuorganisirten Aargauischen Kantons-Schule am 28. April 1836. Inest Quæstionum Ciceronianarum Particula prima. [Prostat apud H R. Sauerländer.]

2) M. Tulli Ciceronis oratt. XV. selectæ. Ed. recogn. etc. J. Caspar Orelli. Turic. 1836.

3) Ciceronis quæ fertur Oratio quarta in Catilinam. Recogn. commentt. instr. a Cicerone abjudicavit E. A. J. Ahrens. Coburg 1832.

sita sunt, quam quæ severam refutationem exigant. Prætendit autem errores quos dicit historicos, pravam orationis inventionem et dispositionem, denique sermonis verborumque discrepantiam. Quas reprehensiones quum nemo adhuc avertere ab auctore nostro conatus sit, equidem haud dubito, fore nonnullos, quibus difficile nos suscepisse negotium atque omni in hac causa defendenda et laudatione et advocatione destituti esse videamur. Etenim Madvigii, qui primus, quod sciam, hanc rem tetigit, opuscula neque ad manum fuere, neque moleste tuli non esse, quum Orellius noster, vir integerrimus, ejus sententiam his verbis referat: „Madvigius (opusc. p. 192.) hanc declamationem Ciceroni vin„dicans sapientissime quidem generatim atque universe nos de„hortatur de nimia temeritate in veterum, inprimis Ciceronis scrip„tis propter dicendi genus singulaque interdum verba in suspi„cionem adducendis: sed argumenta historica, quæ dilucide pro„posuit Ahrens., non modo non refutavit, sed ne verbo quidem „attigit."

At in rebus narrandis errores a Cicerone non magis alienos esse, quam, quod ipse concedit celebb. oratoris Editor, sermonis interdum et eloquentiæ lapsum, hoc satis constat. Jamque criticorum erit, in locum unumquemque inquirere, Cicerone labi suo loco potuerit, necne: et sane potuit, sive voluit sive ignoravit. Nam ipse ad Att. XIII., 44. μνημονικὰ 'αμαρτήματα sua confitetur, ubi Atticum rogat, ut erratum quoddam ex omnibus libris tollendum curet. Idem facit Epp. ad eund. I., 13. et VI., 2. Contra Gabinius quidam in Cat. III., §. 5. librarii delicto Cimber nominatur, qui apud Salustium Capito est. Sunt etiam quæ voluit ignorare sive, ut recte dicam, aut simulare aut dissimulare; et de his, quæ causarum et temporum sunt, satis aperte Cic. p. Cluentio. c. 50. Tamen in hac potissimum oratione fieri potest, ut ne culpam quidem memoriæ sustineat.

Sed locus maxime vexatus est in Catilin. IV., §. 10. „Video abesse non neminem, ne de capite videlicet civium romanorum sententiam ferat. — — At vero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de civibus romanis constitutam: qui autem rei publicæ sit hostis, eum civem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem Semproniæ legis jussu populi pœnam dependisse.“ Prima in his verbis difficultas oritur, quod Cicero Semproniæ, Salustius et reliqui scriptores Porciæ legis mentionem faciunt, quæ senatui de conjuratis judicanti observanda esset. Jam autem satis convenit, legem utramque non ita differre, ut eadem causa his duabus teneri non potuerit. Sempronia quidem, lata post Tib. fratris interitum a C. Graccho, prohibitum fuit, ne quis injussu populi de capite civis Romani judicaret; Porcia vero, ne quis civis verberibus aut morte afficeretur, neve indicta causa capitis damnaretur, rel. rel. Quare necesse non est, aut C. Cæsar in oratione sua legis Semproniæ, aut Porciæ Cicero meminerit. Nam ille Semproniam reapse neglexit, quum cives capite deminuendos injussu populi decrevit. Quod autem Suetonium Ahrens. (p. 112.) scribere affirmat, Cæsarem „invitissimum de consilio traducendorum ad populum reorum destitisse“, id ne verbo quidem Suetonius; Appianus levissime tale quid indicat. Sed prorsus repugnat Salustii et Dionis narrationibus. Itaque nec vindex legis Semproniæ Cæsar haberi potuit. Præterea Salustius 4), cujus in ea re maxima solet esse auctoritas, senatus decretum, quo res publica commissa consulibus esset, et jussum populi ita inter se com-

---

4) B. Cat. c. 29. Ea potestas per Senatum, more Romano, magistratui maxima permittitur, exercitum parare — — — domi militiæque imperium atque judicium summum habere; aliter sine populi jussu nulli earum rerum Consuli jus est.

parat, ut hac utraque potestate supplicium sumi de cive Romano licuisse intelligatur. Tamen hoc interest, quod, magistratu qui abiissent, plebi obnoxii erant, qui jussu populi judicassent, non erant. Id quod confirmatur Liv. Epit. LXI. extr. et iis, quæ Ciceroni postea acciderunt: quæ etiam Catonis sententia, addita clausula „more majorum" (Salust. 52. extr.), præcauta esse videntur. Atqui ob eam causam Cicero consul tum in prima, quæ contra Catilinam est, tum, si ad eam licet provocare, in tertia legem istam quasi spectrum ante oculos obversari videt. Nam etsi (in Catil. I., §. 2.), quid consulis jussu fieri debere haud immemor fuit, tamen ita et senatum et populum leges admonebat 5), ut abesse non multum posset, quin cauta Cæsaris atque præmunita oratione commotus suam de ea re sententiam ingenue diceret, vel nulla a Cæsare Semproniæ facta mentione. At Ahrens. (p. 214. 15.) eam ita interpretatur, ut judicare sit judicium cogere. Cujus nescio an Romanum nullum auctorem invenerit, hoc enim est quaerere (Cic. de Fin. II., 16. §. 54. al.). Sed esto. Senatum ait consultasse, non judicasse. Tamen e Ciceronis atque etiam Salustii 6) sententia judicium fecit: itaque recte Cicero legis, quam ipse verebatur, metum senatorum animis excutiendum putavit, quod ita fecit, ut ipsius Cæsaris sententiam

---

5) I., 11. §. 28. an leges quæ de Civium Romanorum supplicio rogatæ sunt? at nunquam in hac urbe ii, qui a republica defecerunt, civium jura tenuerunt. — III, 6. §. Lentulus, quamquam patefactus iodiciis et confessionibus suis, judicio senatus, non modo prætoris jus sed etiam civis amiserat, etc.

6) Cic. in Pis. 7. animadversio et judicium senatus (fuerat). Ad Att XII., 21. quod denique, antequam consulerem, ipse judicarim. Fragm. Metellinæ, in Senatu habitæ, ed. Or. n. 5. vos enim statuistis, vos sententiam dixistis, vos judicastis. Salust. c. 51. supplicium decreverat; c. 51. genus pœnæ novum decernere; — quid statuatis considerate.

ad suam rem accommodaret, neutiquam vero (qui error est Ahrensii p. 109. 112.) Cæsari quidquam persuaderet. Contra Porciam legem, quæ ad supplicii modos atque genera pertineret, neque in prima oratione nominavit, neque tunc habuit, quod commemoraret, quum ipse neutram, quæ prolata esset, sententiam totus suaderet.

Jam vero exemplum, quod Cic. affert, virum doctum offendit: neque immerito. Tametsi sensus oratoris latere non potest, si quidem voluit ostendere, etiam C. Gracchum justa ratione interemtum esse. Neque Steinmetz. ad h. l., si aliquid dixit, aliter sensit; observat enim, re vera C. Gracchum neque jussu neque injussu populi occisum fuisse. Sed male vulgatam cum Mureto defendit, qui Ciceronem causæ servire existimat. Itaque non rectius is quidem Ernestium, quod „injussu" legi jusserit, de facto reprehendit, quam de mutata sententia Ahrensius. Nam hoc, quod scriptum libri omnes exhibent, neque consul, neque rhetor quisquam dicere ullo modo potuit. Ratio enim argumentationis anceps est: ut probet orator, Semproniam legem neque civibus, qui reip. hostes exstitissent, posse præsidio esse, neque Consulem ac Senatum in summo reip. discrimine ea teneri. Utrumque liquet ab oratore, qui causæ serviret, debuisse negari; tertium vero non est. Est igitur oppositio quædam, nec quasi cumulatio argumentorum. Quare, quid vox denique hic sibi velit, non video; verum plane procedet argumentatio, si vocem neque pro illa substitueris: quam conjecturam, quum lectio vulgata propter præcedens vocabulum autem, sententiarum nexus incuria, facile librariis e vera nasci posset, egregie mihi comprobavit Schol. Gronovianus, qui notat §. 10. ad vocem latorem: „vult ostendere, more mm (majorum Gron.) licere occidi". Quocum recte Salustius consentit, l. supra laudato c. 29. morem Romanum a populi jussu discernens. Videtur igitur Schol. locum talem ante

oculos habuisse, ut „jussu" legeret, sed negantis esset sententia.

Eodem loco deinde hæc leguntur, quæ supra praetermisi: „Is et nudius tertius in custodiam cives Romanos dedit et supplicationem mihi decrevit, et indices hesterno die maximis praemiis affecit." Et planius eadem c. 3. §. 5. Quæ biduo cuncta gesta esse Ahrens. valde dubitat, et mendum suspicatur, quod Cicero ad Att. I., 13. animadvertat, ad orat. in Catil. III. pertinere, eamque non correcto diei indicio ejus, qui quartam composuerit, in manus venisse existimat. Haec extrema quam certa sint, ipse viderit. At in causa Catilinae quando quaeque facta sint, non magis e Salustio quam ex Consule cognoscas. Neque vero Ciceroni, ut ajunt, repugnat orator. Dilucide enim ille quidem in Pison. §. 5. 6. ea, quae strictim refert „extremo mense" consulatus sui gesta, paucissimis diebus absoluta fuisse indicat: et plura refert, quam noster. Quamquam non sequitur, ut deinceps omnia, quae vel Sal. tradidit vel alii narraverunt, istis cohaerentia, tam angusto temporis spatio circumclusa fuerint, quum identidem haec causa postea in senatu tractaretur (ad Att. I., 14.). Verum enim vero injuria Crispo majorem in hac quaestione fidem plerique tribuunt: sunt enim, in quibus auctoris error manifesto deprehenditur. Primum, quod c. 29. senatus consultum, quo consulibus summa potestas demandata esset, factum esse refert post eam noctem, qua Catilina in domum Laecae coitionem fecerat: quae nox consecuta est posterum diem Nonarum Novembrium (Cic. p. Sulla c. 18. §. 52.); fuit igitur ante d. VIII. Id. Nov. At prima in Catilinam oratione, in qua noctem istam superiorem appellat (c. 4.), quaeque habita est VI. Id. Nov., Cicero vicesimum jam diem habere se testatur hujusmodi senatus consultum, ex quo confestim interfectum esse Catilinam conveniat. Quod senatus consultum, ut et per se perspicuum est, et Asconius

ad Pis. §. 4. (Orell. Vol. V. p. II. pag. 6.) declarat, illud ipsum fuit, quo res publica commissa consulibus est. Attamen, ut in hoc etiam scriptorem ita excusatum habeas, ut ea, quæ ad Manlium pertinerent, inde a med. cap. 28. ad fin. c. 30. suo loco repetita atque inserta videri dixeris: alterum est, quod turpiter ignorat. Catilinam narrat incendii minas in senatu, postquam exire a Consule jussus esset, jactasse; sed constat ex Cic. or. p. Muræna c. 25. eadem ista verba a Catilina „paucis ante diebus“ quam comitia dilata sint, jactata fuisse. Sed hi Duumviri libris abjudicandis tam parum accuratam temporum rationem habuere, ut rerum gestarum ordinem ex uno Salustio vellent cognosci. Ego vero habeo, quod excusem summum rerum romanarum scriptorem. Is opus suum non ingenio solum sed magno artificio composuit, neque anxie, quando quæque facta sint, determinavit; prætermittit alia, alia prætermissa repetit; nonnulla, quæ paullo vel post vel ante acciderunt, loco opportuno collocat. In his omnino hujusmodi terminos usurpat: iisdem temporibus — dum hæc geruntur — interea — sed paullo ante — rel. Sic ea puto, quæ c. 49. narrantur, postquam judicium de conjuratis factum esset, quum Catoni oratione sua suspicionem movisset[7], tentata in C. Cæsarem esse. Quod, si recte tempora attenderis, luce clarius erit et confirmatur Suet. Cæs. 14. Ceterum illa, quæ Sal. Cat. 47. et 50. exponit, uno die confecta esse, satis, opinor, apparet, eodemque verba c. 48. „post eum diem“ vix dubito pertinere, neque intelligo, cur ea uno senatu decerni non potuerint. Fuit autem is dies pridie Nonas; sed conjuratos paullo ante Nonas eodem teste Salustio senatus judicaverat contra rem publicam fecisse.

---

7) Sal. c. 52. Sin in tanto omnium metu solus non timet, eo magis refert me mihi atque vobis timere.

At hanc ipsam formulam in quarta desiderat repetendam. Præterea Neronis, Cethegi sententias, quum orator L. Cæsarem appellaverit, requirit. Quid vero ad C. Cæsarem Cethegi sententia, quam de fratre eo ipso die laturus erat? Quid, quod Nero nonnisi debellato Catilina referendum censuerat, quo Consuli, qui celeriter et ante noctem vindicandum esse statuerat (Sal. c. 49. coll. or. IV. §. 6. 19.), veluti palma e manibus extorqueretur? Sed in his rebus sua potestate Cicero solebat opportune uti.

Quæ porro dubia de equitum studio in defendenda re publica (IV., c. 7. §, 15.) Ahrens. interrogationum cumulo (p. 116. 117 — 18.) velut uno spiritu effuso congessit, ea intacta malui relinquere. Et ipse ejus assensor, quamquam discedere ab illo non audet, tamen improbat. Res nimis nota est: unus locus qui est ad Att. I., 14., quem totum iste debuit apponere, sufficiet: „Etenim hæc, inquit, erat hypothesis: de gravitate ordinis, de equestri concordia: nosti in hac materia sonitus nostros.“ Neque ipse criticus rem ignorat (p. 121. med.), sed hæret in hodierno die (IV., §. 15.); scilicet abreptus impugnandi veritatem studio non vidit, iisdem Nonis, quæ sexcenties laudantur, primum a Consule ante ædem Concordiæ, ubi senatus habebatur, equitum præsidium 8) collocatum esse. Ceterum sive ille, sive alius dies ordinem equestrem senatui reconciliavit, temporis initium orator parum curat. Talia in hac oratione plurima inveniuntur exaggerata vel repetita, quæ causæ et tempori concedas Sic hodiernus dies“ §. 15. 18. 19. ter vel quater occurrit; juxta „hic dies“ §. 15. Ejus generis alia duo sunt, quæ adversarius, ut salva græcitate dicam, anachronismos haberi voluit: v. c. §. 3. „circumsessum me video“, et §. 6. „multas provincias malum peragravit“; quod utrumque negat a quo-

8) Cic. Phil. II., 8. ad Famil. X., 12.

quam, qui Imperatorum ætate superior esset, dici potuisse. Esset hoc sane grave argumentum, si vel orator distincte meditateque diceret, vel criticus (p. 139. 145.) aliquid probasset. Neque enim, quod verba praecedunt „transcendit Alpes", consequitur, ut provinciæ istæ trans Alpes sitæ sint; et sustinentur hæ „multæ" alio loco, p. Sulla 19. §. 53. (coll. Sal. c. 27.) „in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras quasi morbus quidam illius furoris pervaserat." — Altero autem loco cognatos et domesticos, qui mentem oratoris domum revocant, patet eos non esse, qui consulem in senatu circumsedeant. Senatores sunt, ut frater Quintus: et circumsederi in curia consulem etiam stante republica moris fuisse, ex C. Cæsaris internecione compertum habemus. Ceterum confer, quæ Cic. lamentatur pro Milone c. 37. §. 102.

Postremo male habet, qui ibidem (§. 15—17.) reipublicæ studiosissimi recensentur, tribunos ærarii, libertinos, servos, opifices, præ ceteris vero scribas, genus vix usquam alibi locorum molestius visum, Ciceroni honestissimum 9). Diligenter quidem et acute Ahrens. in eam rem inquisivit (p. 126—138.), cujus summa et quasi vertex sortitio scribarum est. Primum enim locum orationis manifesto corruptum ex optimis libris in hunc modum constituit: scribas item universos, quos quum casu hic dies ad ærarium frequentasset, video ***ab amore debitae pecuniae et*** ab exspectatione ***hujus*** sortis ad communem salutem esse conversos. Deinde reprobata penitus scribarum sortitione, quem errorem putat grammaticorum e falsa Ciceronis (in Clod. et Cur. fr. II., 6. Orell. V., 2. pag. 332.) verborum interpretatione natum esse, locum

9) Est honestus ordo, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ periculaque magistratuum committuntur: in Verr. III, 79.

sic explicat, ut sortem tanquam mercedem dictam intelligat, quae scribae daretur. Quae rei expositio, etsi ipsius Ciceronis testimonio, qui scribas mercenarios vocat in Verr. III., 78.[10]), firmari possit, tamen neque auctoritatem habet latinam talis vocabuli usus, neque Orellio, quamquam PRÆCLARE AHRENSIUS huic loco universo subscripsit, satis fecit. Huic enim scribae consulares, praetorii, aedilitii, quaestorii iis diebus, quibus senatus haberetur, ad aerarium sortem duxisse videntur, a quibus nam perscribenda essent senatus consulta, qua in re esset aliquid emolumenti. Quae quidem conjectura lectioni ut supra restitutae bene convenit. Solum, quod „casu" fit, impedit: quod Marklando causae fuit, ut aliam hujus atque pro Domo orationis conditionem esse statueret. Et est quidem alia. Istic enim scribae juxta equestrem ordinem magistratuum dignitati fere proximi habentur: hic vero sive a sorte sive a mercede ad audiendum aliquid novi convertuntur. At ego vocem „casu" cum „frequentasset" puto ita jungendam, ut nihil inde ad explicandam sortem repetundum sit. Eam autem non video quomodo vel jocose pro mercede orator collocaverit, quum non esset istis hominibus illusurus. Ceterum, ut nolo quaestionem absolvere, ita animus est pauca observare. Primum enim apud Romanos sortitio in rebus vel levioris momenti locum habuisse videtur. Sic ap. Virg. Aen. I., 507. 8. laborem partibus aequabat justis aut sorte trahebat: quod nisi Romanis ex more fuisset, poëta mihi videtur non inventurus fuisse. Contra decuriae, sive emebant scribae sive legebantur, non obstant, quin sortitos esse munia publica existimes, cum judices, qui legebantur in decurias, nihilominus quaestiones sortirentur. Ac nihil facit, quod Ahrens. obtendit (p. 133.) scribarum ordinem omnium eundem,

---

10) Confer Corn. Nep. Eum. 1.

judicum diversum fuisse: horum negotia omnium eadem, illorum varia. Nam referre in tabulas semper idem negotium est. Utrum autem et ingenui et libertini, an libertini omnes fuerint, incertum [11]). Denique vel provinciam quodammodo, i. e. præfecturam scribæ obvenisse, Horatius testatur Sat. I., 5, 34. 35. cum Scholiis. Neque negligendus est luculentissimus Plinii locus, Epp. IV., 12: (Egnatius Marcellinus) quum in provinciam quæstor exisset scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, etc. At corruptus est, inquit. Tamen una lectionis varietas est, Rom. cui sorte obtigerat, qua, si vera est, nihil mutatur. Mutatæ vero re publica eversa scribarum conditionis nullum hodie exstat indicium aut testimonium, nec certe Plinium diligentem effugere poterat. Quæ quum ita sint, declamatorem in ea re errasse, non magis credibile est, quam Ciceronem. Unde consequitur, ut hactenus in oratione nihil sit, quod Cicerone indignum judices. Quod reliquos attinet ordines, in eandem sententiam Cicero pro Sestio. 51. p. Sulla 10. in Pisonem 40. Phil. II., 7.

Sed spatium his quæstiunculis concessum monet, ut reliqua brevi absolvamus. Jam enim de inventione et dispositione orationis dicendum est. Sunt quidem multa, quae parum concinna, quae superflua, quae adeo aliena a consulis persona et tempore esse existimes. Sed operae pretium est, cognoscere, quam diversa viri doctissimi de hujus orationis consilio atque compositione judicaverint. Nam Middletonius [12]), quem Wolfius ipse

---

11) Quos Cicero p. Sulla §. 44. scribas suos appellat, senatores erant quos sciebat memoria, scientia, consuetudine et celeritate scribendi facillime, quæ dicerentur, persequi posse (ib. §. 42.).

12) Eum enim secutus est Reiff (Gesch. der röm. Bürgerkriege II, p. 334.), quem Orellius laudat in animadversionibus quartæ subnexis.

(praef. ad Marcellin. p. XIII.) de recta eloquentia non inscite judicare censuit, et Wielandus, clarissimus Ciceronis interpres, hanc quartam orationem quasi exemplar civilis prudentiae atque calliditatis esse judicant. At Nostri nihil ea miserabilius ex omni romana antiquitate noverunt. Equidem sic existimo: si verum est, quod hi viri dd. pronuntiant, cum haec quarta plane abhorreat ab istis, quae injuria Ciceroni injunctae sunt, orationibus, intelligi vix potest, qui factum sit, ut auctor quartae prorsus, ut putant, gnarus rerum gestarum tam egregiam vel gloriandi vel exspatiandi occasionem omiserit, nec nisi in iis, quae praesentem occupassent atque sollicitum habuissent, versatus sit. Tamen ego, quum scholis orationes Catilinarias explicarem, nescio quomodo in hanc suspicionem incidi, habere nos veras quidem Ciceronis et relationem „salutarem illam atque diligentem" (in Pis I., 14) et orationem, habitas Nonis Dec: sed relationem intercisam forte ac mutilam, sive esset ab ipsis Ciceronis notariis 13) ita contracta et circumcisa, sive a serioris aetatis librariis depravata: cui inde a cap. IVti initio ea pars veluti adsuta foret, qua sententias Cicero interpellavit. Quae suspicio quam prope a vero abesse videatur, in doctiorum hominum judicio ponam. Nam si verba „instituì referre ad vos" etc. §. 6. cum initio §. 7. „Video duas adhuc esse sententias" contulerit, hiatum quendam orationis in isto loco deprehendi, vix quemquam puto negaturum esse. Mihi vero hàc ratione omnia bene procedunt, neque est, quod Consulem aut inconstantiae aut languoris aut repetitionis arguam. Jactantiae vero poenas satis dedit, cum quinque eo nomine orationes exstent subdititiae. Quin etiam haec culpa levari poterit, si hanc quam dixi viam inierimus. Nam neque exordium istud hu-

13) Conf. or p. Sulla c. 14, §. 41. 42. et quam paulo ante citavi §. 44. Qui loci laud. exciderunt Part. primæ nota 68.

jus orationis, si pronuntiatum sit, antequam consultaretur, nimis esse gloriosum, neque ea quae §§. 4. et 5. referuntur, tum etiam abesse a suo loco videantur. Omnem autem relationem ita institutam esse, ut senatui, et de facto quid judicaret et de poena quid censeret, tanquam integrum relinqueretur, nemo forsan mirabitur, qui Salustii dumtaxat sensum investigarit, quum dicit (c. 50., 3.); „refert, quid de his fieri placeat, qui in custodiam traditi essent;" nec sine vi quadam addit: „sed (quasi dixerit: quamquam) eos — contra remp. fecisse." Sin autem illud Ahrensio mirum videtur (p. 84.), quod Cicero postea, quo invidiam rei gestae restingueret, non ad quartam provocaverit, „incomprehensibilem et lubricam orationem": is quidem et facto coarguitur et ipse sibi repugnat. Nam idem pagg. 60 et 69. Consulem tum nihil suasisse, nihil imperasse, tum commonefecisse animos et judicasse, ex ipsius variis testimoniis evincit; ac nostram orationem modo vehementiorem modo timidiorem esse perhibet. Verum Cicero p. Mil. 14. sibi actionem indicat perduellionis imminuisse, qua non tam quae dixisset, quam quae gessisset, horum reus fieret, ut orationis qualiscunque illo tempore dictae usum jam nullum haberet.

In perpendendis deinde singulis verbis ea praetermisi, quae sive Steinmetz. in sua editione 14) satis bona auctoritate fir-

---

14) M. Tull. Ciceronis oratt. etc. rec. et expl. J. B. Steinmetz. Magunt. 1832. Sunt autem hæc: §. 1. eam (voluntatem) deponite: anaphora ut pro Muræna §. 31. extr. — §. 2. in quo æquitas continetur: de Off. I., 43. — Sedes honoris, sella curulis: Liv. IX. ult. §. 9. — pro eo ac: Fam. IV. 5. ep. Sulpic. ad. Cic. — obtigerit: Ter. Andr. III, 5. Phorm. IV, 1, 11. Cic. in Pis. 39. med. [Adde Horatium, cui Epod. 4, 1. „obtigit discordia."] — §. 5. multis judiciis judicastis: Phil. I, 15. al. — cogere, ut: Verr. II., 17. Orat. III, 3, 9. — §. 6. inclinant: emendavit, omisso de. — sustentando: iisdem locis, quos Ahr. p. 206. attulit. — §. 7.

mavit, sive **Madvigius**, qui totus esse in sanandis locis videtur, recte constituit. Primum quod **Patres Conscriptos** frequentissime in hac oratione, in ceteris raro compellat, ex eo profectum puto, quod illa e senatus periculis mere sit excerpta, neque ad Oratoris modum elaborata atque composita, reliquæ vero legentium oculis vel auribus accommodatæ. Dein §. 10. vocabulo „**istis**" utique neminem significavit nisi eos, quos adspexit in senatu, quos populares haberi se velle sciret. Sane plus ausus est Cicero, quam hæc dicere. „**Nonneminem**" ibid. plures uno esse, satis notum; sed unde Ahr. sciverit, hanc vocem cum numero plurali jungendam fuisse, cum Cic. „is affecit" addiderit, equidem nescio. Porro non habet auctoritatem, qua verba muniat §. 2. „**fatale ad aliquid**": en, habes Livium V., 48. sane „egregium auctorem latinitatis" (Ahr. p. 117.). **Prædicere** autem h. l. (§. 6.) nil aliud quam serio præmonentis est, ut sæpe. Quid, enim aliud est, quod statim sequitur, quam ut graviter moneat cohorteturque senatores, **ut ante noctem statuant, celeriter vindicent.** Sed manca, ut dixi, illa, quæ antecedunt, esse opinor. Nam minimum quidem „Jam" præpositum alteri sententiæ („illa prædicam") exspectes. **Concionator:** eodem sensu concionari occurrit, i. e. magno strepitu proclamare, Tusc. I., 49. V., 20. et concionarius populus, ad Q. fratr. II., 3. Substantivum autem hic maxime opportunum esse, quis non

---

acerbitates: p. Rabir. 5. — §. 9. cognitor: Schol. Ambros. — §. 10. nonneminem: eod. — in pernicie: de Off. II., 22. p. Sext. 51. — §. 11. obtinebo: Verr. III, 71. al. — §. 12. importunus ac ferreus: de Fin. I., 10, 55.— §. 16. fortunam civitatis: de Off I, 13. p. Mil. 35. §. 92. — §. 17 sellæ atque operis: fragm. Cic. ap. Augustin. De Off. I., 42.— nisi vero: emend. immo vero, e scr. compendio. — sustentatur: de Prov. Cons. 5. de lege agr. II., 28. al. — §. 22. conspirationem: de Fin. I., 20. et al. multis. — §. 23. pro his igitur: de Fin. III, 5. al.

viderit, qui meminerit verborum affinitatis δημαγωγὸς et δημαγωγεῖν? „Frequentasset," pro frequentes advocasset, quod nonnulli præbent codices, sive congregasset, positum, haud ita multum abest ab ejusdem verbi usu Cic. Or. 25. cf. Plaut. Cistell. I., 1, 10. „Lenonem" vero Lentuli declamator certe non invenisset, qui potuit ex libertis et paucis ex clientibus ap. Salust. c. 50. turbas quam maxime terribiles exsuscitare. Neque tam negligenter scripsisset, ut eundem terminum in uno loco ter vel quater (§. 15.) indicaret, aut verbum „video" in eadem sententia bis poneret. Nam de particularum usu non Asconium appellabo, qui de vocibus „ac neque" (or. p. Scauro) valde dubitat, sed movetur „merita viri auctoritate." Denique vides, quam pauca sint, quae notentur, quum in orationibus vere dubiis vix unam pagellam pervolaris, quin soloecismorum quasi farraginem deprehendas. Et ipse adversarius ingenue fatetur (p. 195.): „habet illa quidem verba Ciceroniana, et, si non sit Ciceronis oratio, non reperitur alia oratio, cujus similitudinem prae se ferat."

Restat ut antiqua de hac quarta oratione testimonia recenseam. Testes autem ita distinguuntur, ut alii orationem suo nomine laudent, alii sententiam aliquam ex ea, quam habemus, oratione, tamen non nominatim indicata, repetant. Et prioris generis auctoritates duæ jam in prima particula disquisitæ, quarum gravissimam, quæ est Cic. ad Att. II., 1., non est quod retractem: de altera, Plutarchi Cic. 21., pauca videri possunt animadvertenda. Is enim non solum orationem consularem eo nomine inducit, sed mentem quoque et consilium oratoris satis dilucide describit. In quibus quamquam, ut dixi I., p. 24., quam vere Consulis sententiam retulerit, quæri potest, tamen non potuit non eam monstrare orationem, quæ hodie exstat. Sed Ahrens. hanc eandem esse, quam Plutarchus viderit, non disputat; negat Ciceronis esse. Nam Plutarcho non fidem solam sed judicium omne

derogavit: tamen ita, ut incertus Declamator in Salustium cum invido Ciceroni scriptore, Dione Cassio, in auxilium advocetur, et ipsi iterum Salustio in referenda verbotenus Catonis oratione plus fidei [15] tribuatur, quam nostro in recensenda breviter consulari. At Plutarchi auctoritas, ut centies infirmissima sit, in hac causa egregie confirmatur antiquo quodam ad IV. Catil. commentario, quem Majus ex codice sec. X. scripto edidit (Orell. V. 2. p. 369). Is quum et latinitate multum præstet Scholiis Gronovianis, et librorum vel adeo Invectivarum inscriptionis nullam habeat notitiam, sane paullo antiquior est istis, et longe superior Grammaticorum ætate, qua nomen collectionis IV orationum exstitit. Cfr Part. I, p. 18. — At, inquit, cur Asconius nullam hujus orationis mentionem fecit? — Paucissima tantum habemus eorum, quæ Asconius in Ciceronem scripsit, et ea quidem casu reperta. Verum id novimus ex iis quæ exstant, Asconio subdititias in Catilinam orationes incognitas fuisse, quum idem (Orell. V., 2. pag. 95.) ad. Or. in Tog. cand., ubi satis causæ erat, Pseudo-Cicerones, si qui fuerant, notandi, subditas Antonii et Catilinæ declamationes eo nomine referat, Ciceronis vero nullas. Igitur si spuria est Catilinaria IV., Asconio recentiorem eam esse oportet. Sed antiquus ille Ambrosianus commentator tam prope abesse ab Asconii ætate videtur, ut intelligi vix possit, quomodo hic homo doctus talem fetum inquilinum sibi recentem atque integrum injungi passus sit. Tanto major hujus etiam brevissimi commentarii auctoritas esse debet in aestimanda or. IVta: ut tandem prorsus fidem excedat, inscientibus his viris criticis primam Catilinariam fere solam quasi Seminarium Catilinariarum orationum exstitisse.

15) Tamen vide, quæ Orellius ad I. in Cat. §. 7. observat. Idem ad III. 5, quod supra omisi, supplicationem Consuli decretam, antequam de conjuratis judicatum sit, egregie munivit Cic. Phil. II., 6 coll. ad Fam. XV., 4. al. Nam illo loco luce clarius est, supplicationis decretum certe non posterius fuisse, quam dictam a L. Cæsare sententiam (in Cat IV., §. 13.)

Denique una est in oratione sententia, quæ toties repetita satis documento esse debet veritatis: §. 3. nam neque turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, neque misera sapienti. Antiquissimus eam Cicero ipse sibi vindicat (Phil. II., 46.): proximus Seneca: deinde Quinctilianus et Dio Cassius; qui omnes alius alio modo celebrem istam vocem non indicato fonte repetunt: duo priores tanquam notum Consulis dictum referunt. Phil. II., 46. Cic. ait: „abhinc annos prope viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem immaturam esse Consulari.“ Scripta est oratio, quasi habita esset d. XIII. Kal. Oct. a. U. 709: nostram constat habitam Non. Dec. 690: ex quibus numeris, comprehenso utrimque extremo, viginti efficiuntur anni. At prope, inquit, non sine causa additum est. — Recte: desunt enim menses duo et sedecim dies. — Sed tales res minutas quærere non debet orator. Igitur necesse est, totus annus desit. — Tamen ex his rebus Ciceronem laudem eruditionis quaerere solitum esse, Ahr. vidit (p. 43.): unde igitur jam tanta harum rerum incuria? — Additis prope, pæne, vel similibus numeri infiniti indicantur. — Male: nam pæne nunquam numerum indefinitum indicat, potius aliquanto majorem minuit; contra prope omnino dubium relinquit: Liv. I., 48. propediem spatium XXV. annorum comprehendit. Sed vere consularis annus in exordio et fine orationis tam clare ac perspicue indicatur, ut disputari nequeat. Ait enim: „ut nemo his annis viginti reip. fuerit hostis, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit“. An Cicero Rullo et Catilinæ his verbis parcere voluit, neque injurias sibi ab hostibus reip. inlatas nisi a Metello pl. tribuno numerat? Sed is est Ahrensius in computandis Romanorum temporibus, ut etiam Asconium in ea re corrigat, quam præter ipsum hodie nemo scire potest. Hic enim ad Catil. I., §. 4. numerum non convenire, animadvertit: esse duodeviginti dies. Ille vero decretum a. d. XII.

Kal. Nov. factum statuit, atque viginti dies ita dinumerat, ut Nonas bis addat, Kalendas vero, ut decet, semel. In quibus quæ sit computandi regula, ego non assequor. Id vero non perspexit, causam fuisse, cur orator, qui vocem certo quodam momento jactatam repeteret, accuratius numerum circumscriberet; quæ non eadem fuit, quum ad inimicitias per tot annos propagatas animos revocavit Phil. VI., 6. XII., 10. Præterea Cicero adjecit: „hoc ipso in templo:“ is sane non solitus senatus habendi locus. Est autem (c. 7.) ædes Concordiæ, in qua Non. Dec. Consul retulit, templum „in quo ego senatum consulebam“ (ib.). An luculentius eam rem testari poterat, quæ fere teste non indiget? Nam si Muræna et Silano Coss hæc verba fortissima in Senatu edidit, quid est, quod nulla ejus rei gravissimæ mentio in epistolis inveniatur? Quæ tandem iste contra vocem „consulari“ in medium protulit, plane ridicula sunt. Vir consularis Cicero futurus erat eo tempore, quo abdicato magistratu (v. supra p. 15. ad p. Mil. 14.) tribunorum impetu incessi posset, quod consul non potuit. Itaque rectius, quam Ahrensio videtur, Dio Cassius hunc locum ita interpretatus est: *μνημονεύετε, ὅτι τοῦτο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑπατείᾳ ὑμῖν εἶπον.*

Eadem illa verba Seneca rhetor (Suas. 6.), qui vixit Augusti ætate, eadem Quinctilianus (VI., 3, 109.) a Cicerone repetunt; tamen hic ita refert, ut gravem dicat mortem, non turpem. Sed e memoria prodit, additque: et est, quum (Cicero) dicit. Novit igitur Ciceronis non *ἀπόφθεγμα*, sed orationem, in qua ista verba reperirentur. Atqui exstat hodie ejusmodi oratio. Quid ultra? Jam enim satis documentorum conquisisse mihi videor, quibus id, quod defendendum hac levi opera suscepimus, non admodum rigidis censoribus comprobari posse arbitremur.

Hæc præfati pro vindicandis clari Consulis honoribus, non inauspicato horum studiorum juxta atque artium Tutoris ac Fautoris

Guilielmi Regis Augustissimi

Natalitia

indicimus. Quem diem festum ut rite celebremus, hora ejus undecima in auditorio hujus Gymnasii majore collega carissimus et festivitate probatissimus

Theophil. Fried. Eyth

orationem vernaculo sermone habebit, qua exponet

Celeritatis, qua nostra aetas agitetur, principium atque momentum.

Cui celebritati ut adesse velint, omnes urbis hujus incolas, ad quos hoc pietatis studiorumque consortium pertinet, Rectoris et Collegii nomine ea qua decet observantia rogo.

Scrib. Heilbronnæ a. d. XII. Kal. Oct. MDCCCXXXVII.

E r r a t a.

p. 6. lin. 2. ab imo l. 50. p. 51.
— 13. — 9. — — — superflua.
— 16. — 19. a sup. — Liv. V., 19. p. Liv. V., 48.
— 19. — 11. et 12. — 710 et 691.

O m i s s u m.

Ad not. 6. — Quid intersit inter senatus consultum et decretum, Ahrensius bene discere poterat ex Petisci Lex. antiqq. romm. Vol. I., p. 637.